

УДК 159.92

Ewa Lubina

KSZTAŁCENIE PRZEZ CAŁE ŻYCIE JAKO SZANSA NA REDUKCJĘ PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH

Інформаційне суспільство будується на знаннях і на них базує свою економіку. Знання означає пасивну участь у дійсності. Знання необхідно розбудовувати у активному аспекті: навчатися, щоб успішно діяти як індивідуально, так і суспільно. Зростає актуальність аксіологічного аспекту: навчатися, щоб мати здатність до активного творення своєї долі і допомоги іншим. У часи суворой реальності економічних криз така здібність є необхідною для розв'язання суспільних проблем.

Ключові слова: суспільні проблеми, суспільство знань, знання.

Информационное общество строится на знаниях и основывает на них свою экономику. Знание означает пассивное участие в деятельности. Знание необходимо развивать в активном аспекте: учиться, чтобы успешно действовать как индивидуально, так и общественно. Возрастает актуальность аксиологического аспекта: учиться, чтобы иметь способность к активному созданию своей судьбы и помощи другим. Во времена строгой реальности экономических кризисов такая способность необходима для решения общественных проблем.

Ключевые слова: общественные проблемы, общество знаний, знания.

The information society is based on information. But knowledge ought to complement skills: to learn to act effectively, individually and socially. The axiological aspect, which is to learn in order to be able actively develop own future and help others, is also important. Given the harsh reality of economic crises it becomes necessary to solve social problems.

Keywords: solving social problems, information society, knowledge.

Spółczesność informacyjna to społeczeństwo budowane na wiedzy i na niej opierające swoją gospodarkę. Wiedzieć, to biernie uczestniczyć w rzeczywistości. Trzeba wiedzę rozbudować o aspekt czynny: uczyć się, aby działać skutecznie – indywidualnie i społecznie. Rośnie aktualność aspektu aksjologicznego: uczyć się, to czynić się zdolnym do aktywnego kształtowania swojego losu i pomagania innym. W trudnej rzeczywistości kryzysów gospodarczych taka zdolność jest konieczna dla rozwiązywania problemów społecznych.

Słowa kluczowe: problemy społeczne, społeczeństwo wiedzy, wiedza.

Wstęp

Całe życie jest szkołą. Jan Amos Komensky powiedział to już wiele lat temu, a myśl ta wciąż nie traci aktualności. Nie traci także swojej aktualności aspekt aksjologiczny: uczyć się, aby być – osobiście odpowiedzialnym za kształtowanie zbiorowego losu, zdolnym do autonomii, wydawania sądów moralnych i wykorzystania wszelkich talentów ludzkiej istoty. Takie wartości były już myślą przewodnią wydanego już w 1972 Raportu UNESCO, opracowanego przez Edgara Faure'a. Nie straciły aktualności, a jedynie zostały obudowane nowymi składowymi, związanymi z postępem cywilizacyjnym ostatnich trzydziestu lat. Tak więc edukacja powinna być wysoce elastycznym tworem – stale dostosowującym się do zmian społecznych, politycznych i gospodarczych, ponieważ właśnie do tych zmian przygotowuje człowieka przez całe jego życie.

Edukacja przez całe życie warunkiem dobrego realizowania życiowej roli

Ostatnie lata przyniosły wykrystalizowanie głównego zadania dla systemów kształcenia na całym świecie – stworzenie koncepcji kształcenia przez całe życie. Edukacja całożyciowa ze względu na swoją różnorodność, elastyczność i dostępność w czasie i przestrzeni ma szansę «stałe konstituować człowieka, jego wiedzę i umiejętności, a także zdolność do wydawania sądów i podejmowania działań. Powinna przyczyniać się do jego samoświadomości, wiedzy o jego środowisku oraz zachęcać do odgrywania różnych ról społecznych...» (Delors, 1998). Tak zakreślone cele stawiają edukację całożyciową w centrum działań koniecznych w społeczeństwie informacyjnym. Postęp cywilizacyjny, jak uczy historia, może doprowadzić do tego, że komputer zastąpi człowieka, zwłaszcza w wykonaniu pracy urzędniczej. Do wykonania pozostaną prace nierutynowe, czyli nowe lub nietypowe. Ale społeczeństwo informacyjne to nie jest społeczeństwo komputerów tylko społeczeństwo ludzi, chociaż prawdą jest, że konfrontacja człowieka z komputerem wyznacza współczesny kształt tego społeczeństwa. Ważne jest określenie miejsca człowieka w świecie w kontekście trzech podstawowych ról: pracownika, konsumenta i obywatela (Cellary, 2003). Jak twierdzi Wojciech Cellary szczególnie istotna jest zmiana roli pracownika. W wykonywaniu czynności prostych zastąpi go komputer. Jest to znakomite narzędzie do realizacji z jednakową precyzją działań powtarzalnych. Mnogość prostych czynności wykonywanych dotąd przez człowieka generowała dużą ilość miejsc pracy, zapewniała tym samym miejsce w świecie i

społeczeństwie. Obecnie do wykonywania czynności prostych służy komputer, a od pracownika wymaga się umiejętności wyższych i komunikowania się i organizacji pracy za pośrednictwem sieci internetowej. Następuje redukcja czynności produkcyjnych, jako rutynowych na rzecz pracy koncepcyjnej i kreatywnej. Natomiast od dotychczasowych wykonawców czynności rutynowych dziś już wymaga się umiejętności sprawnego posługiwania się wyspecjalizowanym skomputeryzowanym oprzyrządowaniem. Oczekuje się umiejętności poznawczych wyższego rzędu, które są niezbędne w dostrzeganiu, określaniu i rozwiązywaniu problemów oraz podejmowaniu trafnych decyzji. Człowiek odsunięty od czynności prostych jest obecnie zmuszony do podjęcia czynności złożonych, wymagających bardzo obszernej i wielokierunkowej wiedzy i wielu lat przygotowania. Poza tym wiedza ta nie jest dana raz na zawsze, choćby ze względu na jej zmienność spowodowaną ciągłym rozwojem. W związku z ciągle zmieniającym się rynkiem pracy, pojawianiem się i zanikaniem zawodów, nieustającą pogonią za rosnącą jakością życia człowiek musi nieustannie pozyskiwać nową wiedzę. . Zatem konieczność nieustannego kształcenia jest wpisana w życie człowieka. J. A. Komenski proponował zasadę dbałości o przedłużenie i jakość życia, którego i celem i narzędziem jest «uczenia się tego, co jest konieczne». Zatem narzędziem troski o jakość życia staje się kształcenie (Komeński, 1883).

Wiedza zdobyta przez w czasie studiów, ale także w okresie aktywności zawodowej, podlega naturalnemu, ciągłemu procesowi deprecjacji, co prowadzi do dezaktualizacji umiejętności, a niekiedy nawet do konieczności zmiany zawodu. W tej sytuacji niezbędna staje się umiejętność ciągłego uczenia się i gotowość wewnętrzna do podjęcia edukacji całożyciowej. Edukacja całożyciowa jest priorytetem edukacyjnym społeczeństwa informacyjnego. Jest częścią idei społeczeństwa wychowującego, gdzie wszystko jest okazją do pozyskiwania wiedzy i ćwiczenia możliwości jej wykorzystania. Rosnące zasoby informacji i wymaganie coraz szerszej i zróżnicowanej wiedzy powodują konieczność ciągłego uzupełniania i weryfikowania zasobów własnych. Ta konieczność (wzmocniona presją rynku pracy) skłania ludzi do poszukiwania form kształcenia dla wszystkich grup wiekowych i zawodowych, form dostępnych w dowolnym czasie i miejscu. Stąd tendencja do wykraczania poza dotychczasową praktykę w kierunku różnych form doksztalcenia, doskonalenia, re kwalifikacji i promocji zawodowej dorosłych.

W kształceniu dorosłych kluczową rolę odgrywa podmiotowość uczącego się. Przez podmiotowość w samokształceniu rozumiemy swoistą potrzebę uczenia się człowieka dorosłego polegającą na uczeniu się z własnego wewnętrznego odczucia, z własnej potrzeby, a także z potrzeby społecznej. Jest to działalność samodzielna inspirowana treściami pozyskanymi w różnych formach szkoleniowych, w celu zdobycia, poszerzenia i zaktualizowania i pogłębienia określonej wiedzy, z możliwością jej praktycznego wykorzystania, zastosowania w życiu. Podmiotowość to samodzielne i świadome tworzenie samowiedzy (Laska, 2004).

Komeński widział całe życie jako szkołę. Życie człowieka w tym ujęciu jest nieustannym gromadzeniem wiedzy o świecie, a także wiedzy, która pomaga w tym świecie żyć i pracować. Wyróżnił on osiem szczebli szkoły, którą dziś byłibyśmy skłonni traktować symbolicznie jako «szkoła życia». Zaczyna się ona od «szkoły narodzin», a kończy na «szkole śmierci». Nie pomija także tego etapu, którego nie przywykliśmy kojarzyć z uczeniem się tj. «szkoły starości» (Komeński, 1973, s. 267).

Na każdym etapie szkoły życia człowiek uczy się innych, wciąż nowych rzeczy – nie zakwestionuje tego żaden psycholog czy pedagog. Współczesność dostarcza coraz więcej zadań do nauki – problemy społeczne stanowią bardzo obszerną grupę potrzeb i dążeń, które ukierunkowują działania ludzkie. Problemy związane z dojrzałością i starzeniem się są tylko częścią tego, z czym przychodzi się mierzyć współczesnemu człowiekowi (Stopińska-Pajak, 2009, s. 12-18). Jest to bardzo ważna część, głównie dlatego, że nieunikniona i dotyczy każdego. Wydawałoby się, że jakość życia w dojrzałości i starości jest obiektem troski współcześnie, gdy czas życia człowieka znacząco się wydłużył. Wydłużył się tym samym czas potencjalnej aktywności życiowej otwierając pole dla rosnących potrzeb ludzi starszych. Jak się okazuje ten trop był istniał już w poszukiwaniach poprawy jakości życia i sytuacji ludzi sprzed stuleci i to właśnie Komeński podnosił w swoich rozważaniach te zagadnienia w Pampaedii czyli Wszechświeceniu (Komeński, 1973, s. 3).

Znaczącym problemem społecznym tworzącym kontekst dla kształcenia przez całe życie jest problem pracy – i chodzi zarówno o:

- pracę jako aktywność zawodową,
- pracę jako źródło utrzymania
- pracę jako samorealizację
- oraz pracę jako potwierdzenie swojego miejsca w społeczeństwie

Wyraźnie zaznacza się wartość i miejsce pracy jako takiej w rankingu kryteriów jakości życia człowieka. Ma ona rangę bardzo wysoką, co zawsze potwierdzają wszyscy, którzy doświadczyli niestabilności wykonywanej pracy.

Jednym z istotnych warunków posiadania pracy jest posiadanie wiedzy – najczęściej chodzi o wykształcenie formalne, ale równie często o umiejętności niezbędne w praktyce zawodowej. Tak jedne jak i drugie zyskuje się w toku uczenia się – uczenia się przez całe życie. Komeński ujmował to odwrotnie «życie jest szkołą, którego cel stanowi nauka». Współcześnie jesteśmy skłonni uważać, że to nauka służy życiu, nie zaś życie nauce. Jednak w szerszej perspektywie nie sposób odmówić słuszności podejściu Komeńskiego. Dorosły człowiek,

zdominowany przez podejście pragmatyczne, gotów jest w sposób świadomy i celowy podejmować wysiłek edukacyjny tylko wtedy, gdy ma poczucie, że efekty kształcenia bezpośrednio pomogą mu przezwyciężyć problemy życiowe. Tymczasem dzieje się zwykle tak, że wysiłek edukacyjny realizowany sukcesywnie przez całe życie (mniej lub bardziej świadomie i celowo) skutkuje redukcją problemów życiowych związanych z pracą zawodową, tym samym redukcją problemów społecznych z tym związanych.

Komeński podkreślił bardzo mocno jeszcze jeden wymiar edukacji całożyciowej, na który stosunkowo rzadko zwraca się uwagę – na potrzebę kierownictwa i pomocy w uczeniu się (Stopińska-Pająk, 2009, s. 19). Dojrzałość i starość człowieka, zdaniem Komeńskiego, kierują go wstecz, ku przeszłości, ograniczając zdolność pojmowania i uczenia się ku przyszłości (choćby dlatego, że nie widzą tam już miejsca dla siebie). Na bardziej zaawansowanym etapie życia niezbędna jest szybkość i czujność wobec zdarzeń otaczającego świata ze względu na osłabienie reakcji na wiele bodźców docierających do człowieka. Jest to zatem etap życia, którego jakość i wartość również zależy od uczenia się, choć w nieco inny sposób, niż w wypadku ludzi młodych (Komeński, 1973, s. 269).

Ogólne podejście do procesów kształcenia dorosłych wyznacza kilka kluczowych zagadnień:

- diagnoza i zrozumienie potrzeb dorosłych uczących się,
- budowanie relacji pomiędzy organizatorami procesów uczenia się, pracodawcami i społecznością lokalną,
- promowanie konieczności edukacji ustawicznej.

Dorosły oczekuje, że nauczyciel będzie raczej partnerem służącym pomocą i stymulującym zdolności swego ucznia. Oczekuje zastąpienia sformalizowanego i nastawionego na ocenę procesu edukacyjnego doświadczeniem mniej formalnym. Znacząco pomaga to przezwyciężeniu obaw, że nie sprosta wymaganiom. Taki podejście przyczynia się do wyzwolenia u uczestników pozytywnej motywacji i służy podniesieniu skuteczności procesu edukacyjnego.

Podsumowanie

J. A. Komeński, jako nauczyciel o perspektywicznym spojrzeniu na uczenie się, funkcjonowanie i los człowieka okazał się wizjonerem. Znacznie wyprzedzając swoją epokę wskazał kierunek, który wiele lat później nie tylko nie stracił swojej aktualności, ale wręcz zyskał na znaczeniu. Rozwój cywilizacyjny postawił człowieka w sytuacji znacznej destabilizacji świata zewnętrznego. Destabilizacja ta służy rozwojowi, zyskiwaniu nowego wymiaru rzeczywistości, ale stawia człowiekowi wyzwania w postaci konieczności dostosowania się do zmienności świata. Zdolność lub niezdolność do dostosowania się rodzi problemy społeczne: bezrobocie, wykluczenie, frustracje, kłopoty życiowe i trudności samorealizacji. Paleta problemów jest bogata. Szansą na poradzenie sobie z nimi jest edukacja pojęta szeroko – jak u Komeńskiego – w szkole życia, w kolejnych jej klasach z poszanowaniem zarówno klasy najmłodszej («szkoły urodzin»), jak i najstarszej («szkoły starości»).

Literatura:

1. Delors J., Edukacja – jest w niej ukryty skarb, Międzynarodowa Komisja do spraw Edukacji dla XXI wieku, SOP, Warszawa 1998.
2. Cellary W., Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem wątku edukacyjnego, [w:] Przygotowanie polskich szkół wyższych do uwarunkowań społeczeństwa informacyjnego, Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Nauki, Edukacji i Sportu w dniu 15 października 2002 r., Kancelaria Senatu, Warszawa 2003 r.
3. Laska E. I., Samokształcenie dorosłych czynnością podmiotową, [w:] Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych, A. Fabiś (red.), t. I, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Mysłówice-Zakopane 2004, s. 175.
4. Szarota Z., S. Wallet, Kształcenie dorosłych w Australii, [w:] Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych, A. Fabiś (red.), t. I, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Mysłówice-Zakopane 2004, s. 293.
5. Komeński Jan Amos : Pisma wybrane. Wrocław. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 1964 (Elbląg)
6. Komeński Jan Amos : Unum necessarium czyli Jedne konieczne. Wrocław. «Borgis». [1999]. ISBN 83-87129-50-X
7. Bečkova M., Bieńkowski T, Čapková D. : Znajomość dzieł Jana Amosa Komeńskiego na ziemiach czeskich, słowackich i polskich od połowy XVII w. do czasów obecnych. Warszawa. Wydaw. IHNOiT. PAN. 1991. ISBN 83-900065-0-2
8. Bieńkowski Tadeusz: Jan Amos Komeński o nauczaniu i wychowaniu. Pułtusk. WSH. 1998. ISBN 83-909208-5-9 (Pasłęk)
9. Brambora Józef: Komeński a wychowanie do pracy [W:] Rozprawy z Dziejów Oświaty. T. 8. Wrocław 1965, s. [16]-28 (Elbląg)
10. Capkova Dagmar: Nieznany diariusz roboczy J. A. Komenskigo. [W:] Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego. pedagogika, psychologia, historia wychowania / red. wyd. Danuta Nowicka. Gdańsk. Uniwersytet Gdański. 1975. S. 155-173 (Elbląg)
11. Capkova Dagmar: Zależność między nauczaniem ogólnym a specjalistycznym w ujęciu uniwersalnego wychowania permanentnego u Komeńskiego [W:] Rozprawy z Dziejów Oświaty. T. 22. Warszawa 1979, s. [21]-39 (Elbląg)

12. Kacprzak Lech: Myśl pedagogiczna Jana Amosa Komeńskiego : aktualność w teorii i praktyce edukacyjnej : wybór tekstów. Piła. PWSZ. 2005. ISBN 83-917446-3-9
13. Spevak Z. : Jan Amos Komenski: pedagog i utopista. Novi Sad. Kultura. 2003. ISBN 9788671032254
14. Wroczyński Ryszard: Komeńskiego koncepcja kształcenia przez całe życie // Pedagogika Społeczna. 2007 nr 2 s. 126-133

Fragm. książki «Komeński a współczesność»

1. Zołądz-Strzelczyk Dorota: Dlaczego «Pampaedia»? // Pampaedia. 2004 nr 1 s. 11-19
2. Kogut Mieczysław: [Jan Amos Komeński jako nauczyciel i wychowawca młodego pokolenia – recenzja] // *Perspectiva*. 2006 nr 2 s. 195-198 [online]. [dostęp 10 listopada 2010] Dostępny w: www.perspectiva.pl/perspectiva_LSTH_pdf/.../p2006-2_Z_Zurawski.pdf
3. J. Delors, Edukacja – jest w niej ukryty skarb, Międzynarodowa Komisja do spraw Edukacji dla XXI wieku, SOP, Warszawa 1998.
4. W. Cellary, Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem wątku edukacyjnego, [w]: Przygotowanie polskich szkół wyższych do uwarunkowań społeczeństwa informacyjnego, Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Nauki, Edukacji i Sportu w dniu 15 października 2002 r., Kancelaria Senatu, Warszawa 2003 r.
5. E. I. Laska, Samokształcenie dorosłych czynnością podmiotową, [w:] Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych, A. Fabiś (red.), t. I, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Mysłowice-Zakopane 2004, s. 179.
6. J. A. Komeński, Wielka dydaktyka Jana Amosa Komeńskiego. (tłum. H. Wernic, Warszawa. Wydawnictwo Przeglądu Pedagogicznego. 1883 s. 85 [online]. [dostęp 10 listopada 2010] Dostępny w: <http://dlibra.up.krakow.pl:8080/dlibra/dlibra/doccontent?id=689&from=FBC>
7. J. A. Komeński, Pampaedia Wrocław warszawa Kraków Gdańsk 1973ossolineum
8. Stopińska-Pajak, 2009. Szkoła starości – być aby się uczyć, Edukacja wobec starości – tradycja i współczesność, *Chowanna* t 2 (33), Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego ISSN 0137-706X s 12-18.